

„Communicare“ v prostredí internetu

Barbora Mochňacká

Abstrakt

Príspevok sa venuje komunikačným fenoménom v oblasti počítačom sprostredkovanej komunikácie. Sociálna realita participantov, ich reálna identita, anonymita prostredia, to všetko vplyva na konštrukciu elektronického diskurzu a lingvistické správanie komunikantov. Online identita a gender sú mnohokrát modifikované, narúšajú sociálne stereotypy.

Kľúčové slová

E-komunikácia, elektronický diskurz, gender, identita, pozicioning, sociálna sieť

Abstract

The paper is focusing on communication phenomenon in a field of computer-mediated communication. Social reality of participants, their real identity, anonymity of the medium, all this influences construction of electronic discourse and linguistic behaviour of communicants. Online identity and gender are often modified, invading social stereotyps.

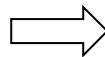
Key words

E-communication, electronic discourse, gender, identity, positioning, social network

Latinské *communicare*, dnes už synonymum termínu komunikácia, nám ponúka možnosť „činiť niečo spoločným, spoločne niečo sdíľať“ (Vybíral, 2005, s. 25). Elektronická komunikácia, navzdory sprostredkujúcemu médiu, je obrazom spoločného zdieľania ako informácií v pravom zmysle slova, tak aj sociálnej akcie, fatického kontaktu, a to všetko v abstraktnom a prchavom prostredí plnom anonymity a individuality zároveň. Prepojenosť sociálnej reality participantov virtuálneho dialógu a ich lingvistického správania sme prezentovali už predchádzajúcim príspevkom (Od sociálnej reality k virtuálnemu dialógu; Mochňacká, 2009), kde sme sa na základe analýzy dvoch vybraných internetových komunit cez korpus rozhovorov pokúsili identifikovať realitu internetovej situácie a špecifické komunikačné javy elektronického diskurzu. V ňom sa transformáciou viacerých prvkov reality spojených s jazykom virtuálneho sveta viaceré činitele (sociodemografické pozadie komunikanta, jeho komunikačný zámer či kompetencia) spolupodieľajú na modelovaní jazykového prejavu, výbere prezývky (nicku), komunikačného média a spôsobu komunikácie. To všetko dopĺňa odraz identity v prostredí internetu:¹

*F2F realita*²

komunikačná kompetencia
počítačová „gramotnosť“
účel komunikácie
gender, vek a
vzdelanie

virtuálny dialóg

výber média
výber modality
jazykový prejav
nick, gender

Ako uvádza Patráš (2009, s. 31), elektronické médium, teda aj samotný elektronický dialóg vníma komunikant v procese ako sprostredkovateľa, uvedomujúc si jeho takpovediac „nereálnosť“, virtuálnosť, no „prežíva či precítiťuje ho ako takmer fyzické virtuálne priblíženie voči komunikačnému partnerovi. Na tento rozpor reaguje prirodzene až pudovo“. Tento fakt

¹ Schéma bola prezentovaná na konferencii v r. 2009; Mochňacká, 2009.

² F2F – internetový akronym využívajúci kombináciu písma a čísel – z anglického „face to face“ – „tvárou v tvár“.

pripisuje najmä prelínaniu opozícií ústnosť a písanosť. Ako zdôrazňuje ďalej, citujúc McLuhana (2000, podľa Patráš, 2009, s. 32), „nové jazyky „čítame“ vo svetle starých jazykov. Prekrúcame tak ich charakter a sme slepí k ich významom a účinkom“. Javy ako solipsizmus (svet ako vlastná predstava), disociácia (existencia viacerých osobností) a povrchnosť v komunikácii (Vybíral, 2005) tak poukazujú na možnosť dezinterpretácie číhajúcu pri komunikovaní a prezentovaní sa na internete.

Prezentácia vlastnej identity, t. j. akejsi „etikety“ osobnosti nadobúdajúcej v prostredí internetu nové rozmery, predstavuje mnohokrát navrstvovanie rôznych semiotických odtienkov. Na tieto vrstvy môžeme nazerať, zhodujúc sa s Bergerom (2000), ako na určité kódy, pomocou ktorých komunikujeme. Odzrkadľujú postoj k určitým javom skutočnosti, nesú v sebe niekedy i memetické jednotky³, čo nachádzame napr. aj v pridávaní sa k rôznym skupinám či stránkam na sociálnej sieti Facebook:

*Milujem to vzrušenie, keď otváram kinderko :D :D
Nesnášim, keď neprepošlu rätězák a den na to zemřu.
Čo z toho, že je pekný, keď nevie, čo je sémantický trojuholník ...,
Som žena a milujem pivo.*

Istým spôsobom sa teda nevedomky virtuálne „odhaľujeme“ – ako je vidieť, nielen napísaním obľúbeného hudobného interpreta, autora knihy či filmu v profile sociálnych sietí. V pozícii obdivujúceho, pohŕdajúceho (no taktiež aj úplne neutrálneho) používateľa postupne skladáme predstavu identity, ktorú o sebe máme alebo chceme mať.

Gender a jeho konštrukcia v elektronickom diskurze

V schéme, ktorú sme predstavili na začiatku príspevku, sme naznačili, že sociálna realita, médium, zvolený mód komunikácie a sociodemografické pozadie komunikanta formujú jeho lingvistickú prezentáciu. Skutočné pohlavie a gender môžu byť modifikované akokoľvek, a ešte jednoduchšie. Fafejta (2004, s. 30) tvrdí, že „na genderu je ze sociologického pohľadu podstatné, že je ho možno coby sociální konstrukt měnit. Není pevný, závazný je pouze na základe sociálnych norem“. Takúto sociálnu konštrukciu par excellence možno badať najmä v prostredí diskusných fór alebo sociálnych sietí. Nezriedka sa stretávame so zámenou genderu (tzv. gender-switching), prejavujúcu sa napríklad v používaní gramatických tvarov patriacich inému pohlaviu: ako v prípade 21-ročného muža s nickom *used_to_love*, ktorý kolónku „Niečo o mne“ v sociálnej sieti Pokec použil ženský rod.

³ Jednotky kultúry; pozri bližšie Dawkins, 1989.

used_to_love

Muž, 21 rokov
Prešovský kraj, Prešov

O MNE

divné...

NIEČO O MNE

rada sa rozpravam si ludmi, ale obcas je to komplikovane...mam pocit, ze zijeme v skleniku a skutocni ludia nas uz nebavia a ze vlastne vymreli..existuju iba ti virtualni...:-)

KOMENTÁRE (0)

 Pridať komentár

Naproti tomu prijatie sociálneho statusu a roly, túžbu po akceptácii ostatnými sme našli v profile 11-ročného dievčaťa, ktoré sa opísalo ako „som fajn baba.rada hram hokej“, no kolónku „Láska pre mňa znamená“ vyplnila „nie je nič lepšie, ako byť zamilovaný(á)“. Stereotypizácia rodových rolí je spájaná aj s „preferovaným hodnotením“ zjednodušeného obrazu (Petranová – Plencner, 2008, s. 69). Takéto zovšeobecňovanie a posudzovanie reality ako stereotypu môže prebehnúť aj na úrovni jazyka, napr. niektoré nicky, ako uvádza Bechar-Israeli (1995), sú tiež skratkou pre sociálne stereotypy. Nick *Princes1981* (portál Pocec) má zrejme napovedať, že sa rozprávame s osobou s vizážou či správaním dievčatka, ale, čo sa stáva najmä v prostredí internetu, môže ísť o vedomé narušenie tohto stereotypu využitím ironického pólu pomenovania a my máme do činenia s úplným opakom „princeznej“, prípadne mužom.

Jazykový prejav vo forme písaného textu je jediná z reálne uchopiteľných informácií o komunikantovi, ktorá poskytuje možnosti analýzy. Základným predpokladom až do 80-tych rokov (Zábrodská, 2009, s. 42) bola premisa, že lingvistické príznaky prejavujúce sa najmä v miere zdvorilosti gendrovú príslušnosť zväčša prezradia.⁴ Významná priekopníčka vo výskume počítačom sprostredkovanej komunikácie z pohľadu lingvistiky, sociológie, diskurzu a genderu, Susan C. Herring (2005, s. 207 – 208), hovorí o „ženskom“ a „mužskom“ štýle komunikácie na internete: kým ženy tendujú k posudzovaniu a ospravedlňovaniu svojich výrokov, prejavujú podporu, viac ďakujú, oceňujú a vo všeobecnosti majú „vyrovnaný“ vzťah k ostatným účastníkom rozhovoru, muži tvrdo presadzujú svoje názory, používajú hrubý jazyk (vrátane urážok a nadávok), vo všeobecnosti manifestujú nepriateľstvo a dominanciu, sú menej zdvorilí. Crystal (2006, s. 173) dokonca uvádza, že z výskumov *newsgroups*⁵ skupín vyplýva, že muži používajú menej emotikonov ako ženy. Zábrodská (2009, s. 91) v súvislosti s genderovou identitou v rozhovore upozorňuje na to, že naše vnímanie je ovplyvnené práve týmito jestvujúcimi stereotypmi v spoločnosti: „genderové konstrukcie nejsou výtvorem individuálných mluvčích, ale produktem diskurzů a kulturních praktik...“ (Davies – Gannon, 2005, podľa: Zábrodská, 2009, s. 91). Tzv. „genderové rozdiely“ v prostredí internetu ľahko nabúrava anonymita komunikujúcich, absencia fotografie, nick, ktorý nemožno interpretovať jednoznačne a pod. (prípád komunikanta s nickom *used_to_love*).

To, ako komunikant usmerňuje rozhovor verbálne a neverbálne,⁶ do akých interpersonálnych, často premenlivých, vzťahov pritom vstupuje a ako možno tieto vzťahy vyjadriť prostredníctvom jazyka, sa dá priblížiť aj teóriou pozicioningu, ktorá sa taktiež zdá

⁴ Pozri bližšie Herring, 2005.

⁵ Newsgrups skupiny – internetové fóra na zdieľanie informácií. Na komunikáciu je potrebné mať nainštalovaný rovnaký softvér (tzv. *newsreader*), cez ktorý môžeme zasielať správu naraz všetkým účastníkom daného fóra. [Http://www.netlingo.com/word/newsgroups.php](http://www.netlingo.com/word/newsgroups.php).

⁶ Tu máme na mysli pomocou animácií, emotikonov atď.

byť vhodnou metódou pri analýze počítačom sprostredkovanvej komunikácie. Táto teória odsúva stereotypné vnímanie sociálnej roly, implicitne v sebe nesie i dynamické chápanie genderu prekonávajúce tradičné pohľady. Otvára totižto rovinu interpretácie prehovoru ako realizácie viacerých rečových aktov. Nejde pritom o ich determinovanosť – vyvíjajú sa a menia v priebehu konverzácie. Podstatná je aj reciprocita takéhoto aktu – vymedzením svojej pozície sa dotýkam pozície iných. Harré a Gillett (2001, s. 60) pri teórii pozicioningu upozorňujú na prekonanie tradičnej dichotómie *rola – pravidlo* a namiesto nej dávajú do pozornosti novšiu, pružnejšiu koncepciu *pozície hovoriaceho a naratívnych konvencií* ako akýchsi gramatických noriem jazyka, „ktoré sú imanentne obsiahnuté v konverzačných postupoch“ (ibid., s. 60). Pozícia je chápaná ako „dynamickejšia alternatíva statického pojmu roly“ (Davies – Harré, 1990, podľa: Boxer, 2003, s. 50; vlastný preklad), umožňuje neustále re-/pozicionovanie subjektu, ktoré je vždy diskurzívnym konštruktom (Bočák, 2008, s. 239). Ak aplikujeme teóriu na konkrétnom chatovom rozhovore, funkčne ho možno prepojiť aj s konverzačnou analýzou, „fonológiou komunikácie“, ako ju nazýva etnometodológ a sociolinguista Nekvapil (1999, s. 80). Navyše, chat si nevyžaduje špeciálnu transkripciu – sám o sebe má formu konverzácie tvárou v tvár v písanej podobe s transformovanými suprasegmentálnymi prvkami:

Rozhovor zo synchronického chatu – protokolu Internet Relay Chatu (IRC)

1. [17:38] **Leffie** has joined
2. [17:39] **Leffie**: nazd~o!
3. [17:39] **Lucik**: Leffie :****
4. [17:39] **Leffie**: _lutzka moja milovana :*****
5. [17:39] **Leffie**: ;]
6. [17:40] **Lucik**: ooo.. uz som milovana :) cim som si to zasluzila ?
7. [17:40] **Leffie**: tha
8. [17:40] **Leffie**: to vobec nie je o tom , kto si co zasluzi;]
9. [17:41] **Leffie**: inak ako sa dari?

Na tejto ukážke môžeme manifestovať, že každý z oboch participantov zaujíma inú pozíciu: hovoriaci/a s nickom *Leffie* vstupuje do konverzácie párovou sekvenciou – všeobecným pozdravom, ktorým zisťuje možnosť komunikácie. Zareaguje naň druhý hovoriaci/a *Lucik* a medzi nimi prebieha fáza identifikácie – spoznávania (Schegloff, 1986 podľa: Wooffitt, 2005, s. 12). *Lucik* odpovedá participantovi/ke *Leffie* a cez oslovenie a emotikony vyjadrujúce bozky sa verbálne aj neverbálne situuje do pozície blízkeho priateľa/ky – *Leffie* túto pozíciu prijíma, pričom modifikuje jej význam, pripojením prívlastku k osloveniu: „_lutzka moja milovana :*****“. To *Lucik* vníma ako zmenu, (interakčné) pozicionovanie nej samej niekým iným a odpovedá na toto označenie výpoveďami „ooo.. uz som milovana :) cim som si to zasluzila ?“. Po vysvetlení a uzavretí témy začína *Leffie* novú párovú sekvenciu, predáva slovo *Lucikovi* otázkou.

Z hľadiska spomínaného dynamického chápania genderu v rámci analyzovaného výseku komunikácie môžeme zo začiatku jednoznačne určiť iba to, že sa medzi sebou zhovárajú komunikanti s blízkym vzťahom: môže ísť o muža a ženu, ktorí medzi sebou flirtujú, rovnako ako aj o dve kamarátky, ktoré sa navzájom doberajú. Ak by sme, ako oprávnené konštatuje Kulick (podľa: Zábrodská, 2009, s. 42), podľa hli interpretácii rozhovoru podľa toho, že vieme, že ide o muža a ženu, vopred predznamenujeme lingvistické príznaky determinujúce genderovú príslušnosť každého z nich. V štvrtej a šiestej výpovedi však dochádza k odhaleniu, keďže použité gramatické tvary indikujú ženský rod participantky s nickom *Lucik*. Gendrová identita druhého participanta/ky zostáva naďalej skrytá.

Do istej pozície nezasadzuje iba samotný prehovor komunikanta, ale aj jeho nick – prezývka, ktorá potenciálne môže naznačiť, s kým komunikujeme: neutrálny, takmer bezpríznakový nick *Leffie* je v miernom kontraste k nicku *Lucik*, ktorý v sebe nesie ako

základ ženské meno, avšak aj sufix typický pre osobu mužského rodu alebo deminutívum v mužskom rode. Gender sa však opäť prezrádza oslovením v štvrtej výpovedi.

Záver

V prostredí internetovej komunikácie a obzvlášť v dnes populárnych sociálnych sieťach fungujú viaceré faktory, ktoré podmieňujú výslednú podobu virtuálneho dialógu – nick, gender a spôsob písania môžu a nemusia predstavovať odraz skutočnej reality, ktorá sa do elektronického diskurzu premieta mnohokrátymi spôsobmi. Cieľom nášho príspevku bolo načrtnúť možné východisko interpretácie textov elektronickej komunikácie, ako aj upozorniť na jestvujúce stereotypy v ich chápaní – keďže, ako podotýka Suler (2002), ľudia sami sa líšia v stupni uvedomovania si kontroly nad ich identitou. Výber určitého nicku alebo avatara, členstvo v online skupinách môže odkazovať ako na existenciu „zodpovednosti“ za sebaaprezentáciu v kyberpriestore, tak aj na svojvoľné manipulovanie so symbolickými významami a motívmi skrytými v semiotickom systéme konkrétnej internetovej komunikačnej situácie.

BECHAR-ISRAELI, H.: From (Bonehead) to (cLoNehEAd): Nicknames, play and identity on Internet relay chat. *Journal of Computer-Mediated Communication*. [Http://jcmc.indiana.edu/vol1/issue2/bechar.html](http://jcmc.indiana.edu/vol1/issue2/bechar.html) [28. 3. 2008].

BERGER, A. A.: *Media and Communication Research Methods. An Introduction to Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications 2000. 295 s. ISBN 0-7619-1852-3.

BOČÁK, M.: Kto je kto: positioning v televíznom spravodajstve. In: Magál, S. – Mistrík, M. – Solík M. (eds.): *Médiá, spoločnosť, mediálna fikcia*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave 2008, s. 239 – 245.

BOXER, L. J.: *Using positioning theory to understand how CEOs deal with sustainability issues*. [Dissertation Thesis]. Melbourne: Royal Melbourne Institute of Technology 2003. 200 s. [Http://intergon.net/phd/](http://intergon.net/phd/) [21. 8. 2008].

CRYSTAL, D.: *Language and the Internet. Second Edition*. Cambridge: Cambridge University Press 2006. 304 s. ISBN 0521802121.

DAWKINS, R.: *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press 1989. 368 s. ISBN13: 9780199291151.

FAFEJTA, M.: *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Nakladatelství Jana Piszkiwicze 2004. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.

HARRÉ, R. – GILLET, G. R.: *Diskurz a myseľ. Úvod do diskurzívnej psychológie*. Bratislava: Iris, 2001. 215 s. ISBN 80-89018-08-4.

HERRING, S. C.: *Gender and power in on-line communication*. In: *Handbook of Language and Gender*. Holmes, J. – Meyerhoff, M. (eds.). Oxford: Wiley-Blackwell 2005, s. 202 – 229.

HERRING, S. C.: Computer-Mediated Discourse. In: Handbook of Discourse Analysis. Tannen, D. – Schiffrin, D. – Hamilton, H. (eds.). Oxford: Wiley-Blackwell 2001, s. 612 - 634. ISBN: 0631205950.

HERRING, S. C.: Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In: Designing for Virtual Communities in the Service of Learning. Barab, S. A. – Kling, R. – Gray, J. H. (eds.). New York: Cambridge University Press 2004, s. 338 – 376.

MOCHŇACKÁ, B.: Od sociálnej reality k virtuálnemu dialógu. In: Masmediálna komunikácia a realita. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, 2009, s. 149 – 159. ISBN 978-80-8105-125-8.

NEWSGROUPS. In: Netlingo. Online dictionary.
[Http://www.netlingo.com/word/newsgroups.php](http://www.netlingo.com/word/newsgroups.php) [15. 4. 2010].

PAOLILLO, J.: The Virtual Speech Community: Social Network and Language Variation on IRC. Journal of Computer-Mediated Communication.
[Http://jcmc.indiana.edu/vol4/issue4/paolillo.html](http://jcmc.indiana.edu/vol4/issue4/paolillo.html) [28. 3. 2008].

PATRÁŠ, V.: Sociolingvistické aspekty elektronickej podmienenej komunikácie. Karviná: Slezská univerzita v Opavě 2009. 149 s. ISBN 978-80-7248-522-2.

PETRANOVÁ, D. – PLENCNER, A.: Stereotyp ako interpretačná skratka. In: Magál, S. – Mistrík, M. – Solík, M. (eds.): Médiá, spoločnosť, mediálna fikcia. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave 2008, s. 68 – 74. ISBN 978-80-8105-004-6.

ŘÍČAN, P.: Psychologie osobnosti. Obor v pohybu. Praha: Grada Publishing 2007. 200 s. ISBN 978-80-247-1174-4.

SULER, J.: Identity Management in Cyberspace.
[Http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/identitymanage.html](http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/identitymanage.html) [3. 1. 2009].

SULER, J.: The psychology of text relationships.
[Http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/psytexrel.html](http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/psytexrel.html) [3. 1. 2009].

ŠMAHEL, D.: Psychologie a internet. Děti dospělými, dospělí dětmi. Praha: Triton 2003. 158 s. ISBN 80-7254-360-1.

VYBÍRAL, Z.: Psychologie komunikace. Praha: Portál 2005. 320 s. ISBN 80-7178-998-4.

WOOFITT, R.: Conversation Analysis and Discourse Analysis. A Comparative and Critical Introduction. London: Sage Publications Ltd. 2005. 248 s.
[Http://books.google.com/books?id=RKFJpnhyj1MC&printsec=frontcover&dq=Conversation+analysis+and+Discourse+analysis&hl=sk&sig=oJJKVjtvomabeamCEGB45nDZg8w](http://books.google.com/books?id=RKFJpnhyj1MC&printsec=frontcover&dq=Conversation+analysis+and+Discourse+analysis&hl=sk&sig=oJJKVjtvomabeamCEGB45nDZg8w) [10. 2. 2007].

ZÁBRODSKÁ, K.: Variace na gender. Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita. Praha: Academia 2009. 197 s. ISBN 978-80-200-1752-9.

Mgr. Barbora Mochňacká, PhD.

1983

Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity
v Prešove

Ulica 17. novembra 1

080 78 Prešov

MochnackaB@gmail.com